

Adam Białczak

Akcja Katolicka w parafii św. Bartłomieja w Baranowie w latach 1930-1939

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 29, 25-36

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AKCJA KATOLICKA W PARAFII ŚW. BARTŁOMIEJA W BARANOWIE W LATACH 1930–1939

CATHOLIC ACTION IN THE PARISH OF ST. BARTHOLOMEW IN BARANOWO IN THE YEARS 1930–1939

Po I wojnie światowej w kręgach Kościoła katolickiego podjęto działania zmierzające do tworzenia katolickich organizacji młodzieżowych, by za ich pośrednictwem dotrzeć do młodzieży.

1 czerwca 1919 roku w diecezji płockiej założono Związek Młodzieży Polskiej. Jego głównym celem było wychowanie młodzieży, zmierzające do wyrobienia w niej postawy dojrzałego katolicyzmu, ofiarności obywatelskiej, obowiązkowości względem narodu i państwa, zmysłu gospodarczego. Zwracano także uwagę na rozwój fizyczny i wychowanie organizacyjne.

W 1905 roku papież Pius X, którego dewizą było „Odnówić wszystko w Chrystusie”, w encyklice *II fermo proposito*, wezwał świeckich katolików do chryścianizacji życia indywidualnego, rodzinnego i społecznego i przedstawił zasady teologiczne Akcji Katolickiej. Kontynuując dzieło poprzednika, papież Pius XI w encyklice *Ubi arcano* z 23 grudnia 1922 roku określił istotę, cele i ramy organizacyjne Akcji Katolickiej².

Proces kształtowania się struktur Akcji Katolickiej w Polsce obejmował lata 1931–1934. W lutym 1934 roku, na Krajowym Zjeździe Kierownictw Akcji Katolickiej w Krakowie, postanowiono ujednoczyć i uprościć system organizacyjny, czyniąc go bardziej scentralizowanym, ale za to zdolnym do kierowania całym ruchem świeckich katolików. Decyzją Konferencji Episkopatu utworzono według wzoru włoskiego cztery ogólnokrajowe organizacje, związki zwane kolumnami:

- Katolicki Związek Mężów z siedzibą w Warszawie (KZM),
- Katolicki Związek Kobiet w Krakowie – tymczasowo z siedzibą w Poznaniu (KZK),

* dr, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika w Ostrołęce.

¹ R. Bender, *Z życia diecezji płockiej w latach 1914–1939*, w: „Studia Płockie”, *Kościół płocki XI–XX wieku. Jubileuszowa Księga Pamiątkowa 900-lecia Diecezji*, t. III, cz. 1, pr. zb. pod red. J. Kłoczowskiego, Płock 1975, s. 363.

² Według Piusa XI istota Akcji Katolickiej polegała na uczestnictwie świeckich w hierarchicznym apostołstwie Kościoła pod zwierzchnictwem hierarchii, a celem Akcji było ukształtowanie świata na zasadach chrześcijańskich poprzez odnowę życia religijnego jednostek, rodzin i całych społeczeństw.

- Katolicki Związek Młodzieży Męskiej w Poznaniu (KZMM),
- Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej w Poznaniu (KZMŻ)³.

W skład związków ogólnopolskich wchodziły odpowiadające im stowarzyszenia diecezjalne: Katolickie Stowarzyszenie Mężów (KSM), Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (KSK), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM) i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ). Główny trzon w obu stowarzyszeniach młodzieżowych stanowili członkowie dotychczasowego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej (SMP), utworzonego już w 1919 roku i liczącego w 1934 roku ponad 100 tys. członków⁴.

Organizacja Akcji Katolickiej liczyła w 1936 roku prawie pół miliona członków, zaś w 1939 roku ich liczba wzrosła do 750 000.

Dwie młodzieżowe kolumny Akcji Katolickiej (KSMM i KSMŻ) podporządkowane były Naczelnemu Instytutowi Akcji Katolickiej, jednak prowadziły własną działalność, miały własne władze i strukturę organizacyjną. Działalność KSMM i KSMŻ opierała się na hasle „Budujmy Polskę Chrystusową”. Organem koordynującym ich działalność była Naczelna Rada Akcji Katolickiej, składająca się z naczelnego asystenta kościelnego, prezesa NIAK, delegatów DIAK, delegatów związków i stowarzyszeń Akcji Katolickiej oraz przedstawicieli stowarzyszeń pomocniczych. Na poziomie diecezjalnym odpowiadała jej Diecezjalna Rada Akcji Katolickiej, która też grupowała przedstawicieli stowarzyszeń młodzieżowych. Wewnątrz stowarzyszeń funkcję kierowniczą pełnił zarząd, składający się z prezesa i sekretarza generalnego mianowanego przez ordynariusza, ich zastępcy oraz trzech członków, a także księdza asystenta. W parafiach natomiast, stowarzyszenia posiadały swe oddziały, podzielone na zastępy i sekcje. W obrębie dekanatów tworzone okręgi, celem lepszej współpracy. Reprezentanci wszystkich stowarzyszeń działających na terenie parafii wraz z księdzem asystentem, prezesem, wiceprezesem i sekretarzem stanowili zarząd Parafialnej Akcji Katolickiej (PAK)⁵. Patronem stowarzyszeń młodzieżowych Akcji Katolickiej obrano św. Stanisława Kostkę, a świętem patronalnym pozostała uroczystość Chrystusa Króla⁶.

³ L. Dyczewski, *Apostolstwo zbiorowe Kościoła katolickiego w Polsce międzywojennej*, „Zeszyty Naukowe KUL” (1972) 15, z. 3, s. 50.

⁴ <http://www.ksm.org.pl/txt/l/>; Bp M. Leszczyński, *Akcja Katolicka dawniej i dziś (5) Reorganizacja Akcji Katolickiej w Polsce w 1934 r.*, <http://www.ak.org.pl/ak.phpid195>; P. Chudziński, *Zmierzając ku doskonałości. Historia Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży w zarysie: lata 1919–1951*, Gniezno 2002, s. 36; Ks. M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 4, Warszawa 1992, s. 257–258.

⁵ <http://www.ksm.org.pl/txt/l/>.

⁶ Stanisław Kostka urodził się w Rostkowie koło Przasnysza, w 1550 r., jako syn kasztelana zakroczymskiego. Mając 14 lat wysłany został do Wiednia, gdzie uczęszczał do gimnazjum, prowadząc równocześnie intensywne życie religijne. Do choroby, w 1565 r., zdecydowanie zmierzał do realizacji powołania zakonnego. Natrafił jednak na trudności ze strony rodziny. By ich uniknąć w 1567 r. uciekł do Bawarii, skąd został skierowany do Rzymu, tam wstąpił do Towarzystwa Jezusowego. Poruszał swoją duchową dojrzałością i rozmodleniem. W sierpniu następnego roku zapadł na malarię i umarł w wigilię Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. W 1670 r. został ogłoszony błogosławionym. Kanonizowany przez Benedykta XIII 31 grudnia 1726 r.

Od początku istnienia stowarzyszenie wyznaczyło sobie za cel wychowanie młodzieży w duchu katolickim i narodowym, pomijając w swej działalności wszelkie sprawy polityczne i wpływy partyjne⁷.

Pierwsze i najważniejsze miejsce w programie działalności SMP zajmowało wychowanie religijne. Realizowano je przede wszystkim poprzez wspólne praktyki religijne oraz rekolekcje. Pielęgnować wśród młodzieży wychowanie narodowe i służbę ideałom ojczystym, zachęcano ją do udziału w obchodach i uroczystościach narodowych, upowszechniano znajomość historii Polski, jej literatury, krajoznawstwa itp. Wyrobienie poczucia własnej godności, poszanowanie cudzej własności i dobra publicznego, nauczanie cnót społecznych (solidarności, ofiarności, wzajemnej pomocy, oszczędności, spółdzielczości) wchodziło w skład wychowania społecznego. Wśród młodzieży wiejskiej SMP propagowało ideę odrodzenia rolnictwa polskiego przez stosowanie najnowszych zdobyczy wiedzy rolniczej. Do osiągnięcia tego celu prowadziły tzw. konkursy przysposobienia rolniczego. Dla młodzieży wiejskiej i miejskiej urządzało kursy robót ręcznych, zachęcając ją tym samym do pielęgnowania i ulepszania przemysłu ludowego. W miastach szerzono potrzebę udoskonalenia rzemiosła i rękodzielnictwa, pomagano w wyborze zawodu oraz ułatwiano kształcenie w szkołach zawodowych. Całość dopełniało wszechstronne wychowanie fizyczne: musztra, gimnastyka, lekkooatletyka, wycieczki, zawody sportowe.

Prace przygotowawcze do założenia Akcji Katolickiej w diecezji płockiej rozpoczęto jeszcze przed powołaniem Centrali Krajowej. 24 kwietnia 1930 roku pod przewodnictwem abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego odbyło się zebranie kierowników diecezjalnych stowarzyszeń religijnych, społecznych, w celu uzgodnienia systematycznej działalności komisarzy diecezjalnych stowarzyszeń z Akcją Katolicką, i sekretarzami generalnymi. Arcybiskup Nowowiejski, jako jeden z pierwszych ordynariuszy, dekretem z 12 grudnia 1930 roku, powołał Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Płocku. Zadaniem Instytutu było kierowanie Akcją Katolicką w diecezji zgodnie ze statutem konstytucyjnym Akcji Katolickiej w Polsce.

Prezesem Akcji Katolickiej w diecezji płockiej został Eugeniusz Płoski, a sekretarzem diecezjalnym ks. Jan Karwowski⁸. Uzasadniając konieczność rozwijania w diecezji Akcji Katolickiej, tak pisano w „Miesięczniku Pastorskim Płockim”: „Musimy mieć elitę wśród ziemian, włościan, gospodarzy, nauczycielstwa, kupiectwa i robotników”⁹. Priorytetem działalności Akcji Katolickiej w diecezji było ukształtowanie inteligencji katolickiej. W kręgach kościelnych uważano dość powszechnie, iż do dźwignięcia życia religijnego świeckich na wyższy poziom przyczyni się w znacznym stopniu Akcja Katolicka¹⁰. Na wsi starano się tworzyć

⁷ Członkom stowarzyszenia zabronione było branie czynnego udziału w akcji wyborczej, wysyłanie delegatów do okręgowych zgromadzeń wyborczych, podpisywanie odezw wyborczych lub branie udziału w agitacji wyborczej.

⁸ „Miesięcznik Pastorski Płocki” (dalej: MMP) 1930, nr 8, s. 378.

⁹ *Ibidem*, s. 320.

¹⁰ W skład Zarządu Akcji Katolickiej w parafii Baranowo wchodził: ks. proboszcz J. Trzaskoma, T. Grzyb z Ramion, A. Grzyb z Czerwińskich, W. Dębek z Baranowa, S. Zyra z Orzoła, J. Grzyb z Bakuły, H. Talar z Baranowa i M. Symolon z Baranowa, *Pamiętnik obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM oddziałów w Baranowie*, Baranowo 1937, s. 22.

przede wszystkim Domy Katolickie (parafialne). Zwracano też uwagę na kółka rolnicze i straże ogniowe¹¹. Teren wiejski obejmowano głównie misjami kościelnymi.

Najliczniejszą organizacją w Akcji Katolickiej było bezsprzecznie Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży skupiające członków KSMŻ i KSMM. Członkowie tej organizacji stanowili w Polsce 60 proc. ogółu zrzeszonych w Akcji Katolickiej¹².

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ)¹³ w parafii św. Bartłomieja Apostoła w Baranowie swój początek wzięło ze Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Żeńskiej, które zostało zawiązane w 1927 roku przez ks. Adama Szymańskiego i Kazimierę Pupik, kierowniczkę szkoły w Baranowie. Oddział powstał w święto Narodzenia NMP, tj. 8 września 1927 roku. W okresie rozkwitu KSMŻ liczyło około 90 osób. Patronką Oddziału została Kazimiera Pupik, pierwszym prezesem wybrano Mariannę Konkiel. Oddział KSMŻ w Baranowie dzielił się na sześć zastępów. Zastęp Baranowo obejmował następujące wsie: Baranowo, Orzoł, Zamoście, Lipowy Las i Czerwińskie; zastęp Gaczyska: Gaczyska, Dłutówka, Jastrząbka i Rupin. Były też zastępy we wsiach: Bakuła, Budne Sowięta, Majk i Ziomek¹⁴. Funkcje zastępowych pełnili: w Baranowie Helena Gałązka, w Bakule Marianna Olender, w Budnych Sowiętach Marianna Wiczorek, w Gaczyskach Stanisława Kowalczyk, w Majku Marianna Przybysławska i w Ziomku Marianna Obrębska.

Z okazji świąt narodowych i kościelnych przygotowywano przedstawienia amatorskie „(...) z zacięciem artystycznym, w czym przoduje zastęp Baranowo¹⁵”. Szczególną popularnością cieszyły się zabawy taneczne. Dochód z nich przeznaczano na różnego rodzaju wyjazdy; „(...) pamiętny jest z tego czasu zlot w Ostrołęce, w którym wzięły udział drużyny z naszego oddziału, jadąc samochodem przez Maków i Różan”¹⁶. W 1929 roku prezes Stowarzyszenia A. Białczak, wyjechała na Powszechną Wystawę Krajową do Poznania, a Helena Helnik wzięła udział w kursie dla naczelniczek, który odbył się w Płocku. Wyjazdy te w znacznej mierze finansował protektor Stowarzyszenia ks. kanonik J. Zaremba.

Od roku 1930 datuje się stopniowy zanik działalności Oddziału baranowskiego KSMŻ, który, z powodu niewysyłania do Centrali sprawozdań, został skreślony z listy stowarzyszeń. Taki zastój trwał do 1932 roku, w którym to nieco ożywił się, lecz po pewnym czasie znów zamarł. Liczebność Stowarzyszenia z pięćdziesięciu druhen spadła do zaledwie dziewięciu – wyłącznie z Baranowa.

Drugi okres rozwoju KSMŻ przypada na czas, kiedy nowym asystentem kościelnym Stowarzyszenia został ks. Wawrzyniec Foks. „Pełen inicjatywy i oddany całą duszą pracy dla młodzieży ks. W. Foks podjął myśl rozbudowy KSMŻ na kolejne wioski parafii baranowskiej. Liczba druhen powiększyła się do 70”¹⁷. Wiosną 1936 roku członkowie Stowarzyszenia podjęli inicjatywę zakupu sztandaru

¹¹ MMP 1927, s. 48–52.

¹² W. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1966, s. 302.

¹³ Prezesami Stowarzyszenia były: M. Konkiel, A. Białczak, M. Prusik i Z. Krawczyk, *Pamiętka obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 18.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, s. 7.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

dla KSMŻ. „Żeby zebrać odpowiednie fundusze na ten cel, urządziłyśmy często przedstawienia, akademie i różne imprezy, robiłyśmy nadzwyczajne składki oraz kwestę po wszystkich zastępach. Nadszedł wreszcie ten radosny dzień 1 czerwca 1936 roku, w którym obchodziłyśmy uroczystość poświęcenia sprawionego sztandaru”¹⁸. Na jednym z płatów sztandaru było godło państwowe, a na drugim wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej. Fundatorami sztandaru byli: Parafialny Zarząd Akcji Katolickiej, KSMŻ Płock, KSMM Baranowo, Stowarzyszenie Najświętszego Sakramentu w Baranowie, Bractwo Różańcowe w Baranowie, Trzeci Zakon w Baranowie, OSP Baranowo, ZHP w Baranowie. Sztandar przetrwał do czasów współczesnych.

23 lipca 1936 roku delegacja KSMŻ uczestniczyła w Kongresie Eucharystycznym Młodzieży Żeńskiej w Pułtusk. Zjazd odbył się pod hasłem: „Chrystus życiem mej duszy”. W Odezwie Komitetu Kongresu Eucharystycznego KSMŻ w Pułtusk napisano: „Odradzająca się duchowo Polska potrzebuje kobiety o głębokim wyrobieniu wewnętrznym i religijnym”¹⁹. Po powrocie z Kongresu uczestniczki zapisały w kronice „Tam złożyłyśmy hołd Chrystusowi i zaczerpnęłyśmy u tego źródła wszelkiego życia nowych sił duchowych do pracy nad sobą i dla naszych bliźnich”²⁰.

Pod koniec września 1936 roku KSMŻ w Przasnyszu obchodziło dziesięciolecie swojego istnienia, w uroczystości tej brała udział 50-osobowa delegacja Stowarzyszenia z Baranowa.

W roku jubileuszowym (w 1937 roku obchodzono 10-lecie KSMŻ i KSMM) wybrano nowy Zarząd KSMŻ, który pracował do wybuchu wojny²¹. Poszczególne funkcje w Oddziale pełniły: Zofia Krawczyk – prezes, Marianna Olender – wiceprezes, Marianna Stolarczyk – sekretarka, Stanisława Komosa – skarbnik, Helena Helnik – naczelnik, Władysława Orzeł – wicenaczelnik, Czesława Domarad – gospodyni. Zebrania Oddziału odbywały się regularnie co drugą niedzielę w budynku szkoły.

Drugie stowarzyszenie – Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM) w Baranowie²², podobnie jak KSMŻ, zostało założone przez ks. A. Szymańskiego. Pomocy w jego organizowaniu udzielił nauczyciel szkoły w Baranowie Sylwester Sochacki. Oddział powstał w uroczystość św. Stanisława Kostki, patrona młodzieży, tj. 13 listopada 1927 roku. Patronem został ks. A. Szymański, a jego zastępcą S. Sochacki. Pierwszym prezesem Oddziału wybrano Stanisława Lenarciaka.

Początkowo Oddział baranowski KSMM liczył 24 członków. Dzielił się na pięć zastępów: Baranowo (obejmował wsie: Baranowo, Orzoł, Zamoście, Lipowy Las i Czerwińskie), Gaczyska (Gaczyska, Dłutówka, Jastrząbka i Rupin), Bakuła, Budne Sowięta, Majk i Ziomek²³. Praca w Oddziale prowadzona była energicznie. Zebrania

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ MPP 31 (1936), nr 4, s. 147.

²⁰ Ibidem.

²¹ *Pamiętka obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 17.

²² Od założenia KSMM do 1939 r. Stowarzyszeniem kierowało 9 prezesów. Protektorami byli księża proboszczowie: ks. kan. J. Zaremba, ks. kan. Franciszek Flaczyński i ks. J. Trzaskoma. Asystentami kościelnymi byli księża wikariusze: ks. A. Szymański, ks. Z. Tadeusiak, ks. St. Wolski, ks. J. Wisiński, ks. J. Głazewski i ks. W. Foks. *Pamiętka obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 18.

²³ Ibidem.

odbywały się co tydzień, zawsze przy udziale prawie wszystkich członków. Często urządzano przedstawienia amatorskie, akademie oraz wycieczki bliższe i dalsze. Jedną z dalszych to dwudniowa wycieczka druhów, na czele z ks. A. Szymańskim, do Myszyńca. Formami pracy w KSMM najczęściej były przedstawienia amatorskie, akademie, wycieczki, szkolenia i zabawy. Największą akademię urządzano rokrocznie na święto patrona młodzieży św. Stanisława Kostki.

W 1928 roku opiekę nad Oddziałem KSMM objął ks. Z. Tadeusiak. O pracy w baranowskim KSMM pisał: „Pracę w organizacji umilały nam częste przedstawienia, zabawy taneczne oraz wyjazdy gościnne, szczególnie do Krasnosielca. Oddział nasz bowiem żył w najbardziej przyjaznych stosunkach z oddziałem tamtejszym, a wyrazem tego współżycia – były właśnie te wzajemne odwiedziny”²⁴.

Po opuszczeniu parafii przez ks. Z. Tadeusiaka, Stowarzyszenie zaczęło podupadać. „Praca w organizacji prawie zupełnie zanikła w 1930 roku. Stowarzyszenie nominalnie istniało, ale było w stanie miernoty”²⁵. Trwało to niemal dwa lata. W 1932 roku Stowarzyszenie zaktywizowało się dzięki zaangażowaniu ks. kanonika Franciszka Flaczyńskiego, proboszcza parafii. Liczba członków zwiększyła się do 100 osób. Z funduszy zebranych z przedstawień KSMM przekazała na budowę Domu Katolickiego 600 złotych²⁶.

26–27 czerwca 1934 roku w Płocku, na uroczystości związanej z Pierwszym Diecezjalnym Kongresem Eucharystycznym Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej Męskiej, przebywała dziesięcioosobowa delegacja Stowarzyszenia²⁷. W kronice Oddziału w skrócie przedstawiono przebieg kongresu. „Kongres rozpoczął się w Bazylice katedralnej, w dniu 26 czerwca 1934 r. Zakończono zaś w dniu 27 czerwca m.in. przyjęciem dwóch rezolucji na podstawie referatów ks. prof. Świderskiego (WSD Płock) i p. Stemlera dyrektora Polskiej Macierzy Szkolnej. Pierwsza rezolucja głosiła, że religię należy wprowadzać do wszystkich dziedzin życia społecznego i tak wywalczyć Polskę silną i Chrystusową, druga natomiast wzywała do troski o rozwój życia eucharystycznego, gdyż jest ono wypróbowaną i niezawodną szkołą ducha”²⁸.

W 1935 roku opiekę nad Stowarzyszeniem objął ks. asystent Wawrzyniec Foks. Oddział liczył wówczas około 80 członków, w pięciu zastępach: Baranowo, Bakuła, Budne, Gaczyska, Ziomek. Zastęp Baranowo tworzyli druhowie miejscowi oraz z Orzoła i Lipowego Lasu. Zastęp Gaczyska składał się z druhów miejscowych oraz z Jastrzębki, Rupina i Dłutówki. Wkrótce utworzono zastępy w Rupinie i Dłutówce. Działalność oddziału była bardzo ożywiona. Najczęściej spotkania odbywały

²⁴ Kronika parafii rzymskokatolickiej w Baranowie (dalej: AP w Baranowie).

²⁵ *Pamiętnik obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 18.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ MPP 29 (1934), nr 4, s. 168. Prezydium Komitetu przygotowującego Kongres stanowili: biskup Leon Wetmański, ks. Marian Okólski i ks. Czesław Kaczmarek, dyrektor Związku Młodzieży Polskiej Męskiej, późniejszy biskup kielecki. Spośród katolików świeckich honorowymi członkami Komitetu zostali: prezydent Płocka, inspektor szkolny, prezes i prokurator Sądu Okręgowego w Płocku oraz prezes Diecezjalnych Zjazdów Katolickich. Powołano także 71 członków Komitetu Kongresu: 29 kapłanów i 32 osoby świeckie.

²⁸ *Pamiętnik obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 19.

i lokalne strzeleckie nasze P. W. potraktowały nie razem ze Strzelcem, nie na równych prawach, ale pod Strzelcem, pod nazwą strzelecką, pod instruktorami strzeleckimi. Nie pytając nas zupełnie o zdanie, postawiły nas całkowicie pod komendą Związku Strzeleckiego. Instynktowne i samorzutne dołączenie się nasze do P. W. potraktowały jako rozszerzenie się Związku Strzeleckiego, jego siły i powagi w gminie Baranowo. Nieuwzględnienie warunków stawianych przez druhów, a co gorsza złe odnoszenie się do nich, zraniło wielu do P. W. zupełnie. Ostatni raz przyszedłem dzisiaj na koncentrację, słyhać było coraz częściej i to skutecznie. Jednak nie nasza tu wina. My kochamy armię polską. My rozumiemy całą wartość i powagę P. W. My pragniemy P. W. u siebie postawić należycie! Gotowi jesteśmy współpracować tu ze »Strzelcem«! Ale nie możemy na to pozwolić, by żądaniami naszymi i nami poniewierano, by z cicha nabierano i wyśmiewano nas, by zdecydowano o nas bez nas, by używano nas jako terenu eksploatacyjnego. Zastrzegam się, że piszę niniejsze uwagi nie po to, żeby KSM ze Strzelcem pokłócić. Broń Boże! Chcę tylko sprawę wyjaśnić, by czynniki decydujące niedomagania z naszego P. W. usunęły, by na przyszłość nie było już więcej zdziwienia – dlaczego to KSM nie przyszło na koncentrację?”³²

Pomimo deklaracji współpracy KSM i Związku Strzeleckiego nie było, a przeszkodę stanowiła bariera polityczna³³.

Dochody KSMM pochodziły ze składek członkowskich oraz organizowanych różnych imprez, a szczególnie z wyświetlania filmów w okresie zimowym. W końcu 1935 roku KSMM wzbogaciło się o „(...) aparat kinematograficzny, który sprowadziliśmy w celu zwiększenia źródeł naszego dochodu. Obrót kasowy w 1936 roku w naszym oddziale wynosił 2234 zł”³⁴.

W sierpniu 1936 roku zakupiono umundurowanie, składające się z bluz, pasów i czapek organizacyjnych, za sumę 600 złotych. „Na wiosnę roku bieżącego [1938 przyp. A. B.] sprowadziliśmy trzy nowe rowery, a dwa stare daliśmy do reperacji. Oddział więc nasz jest w posiadaniu pięciu rowerów – potrzebnych do różnych wyjazdów służbowych”³⁵.

16 maja 1937 roku grupa 50 członków pojechała na zlot KSMM w Świętym Miejscu, powiat przasnyski, podczas którego naczelnik J. Klimaszewski wygłosił „(...) płomienną i porywającą mowę na temat: *Młodzieży nową Polskę twórz szczęśliwą Bogu miłą!*”³⁶ 18 maja 1937 roku prezes J. Szczęśniak i naczelnik J. Klimaszewski uczestniczyli w zjeździe diecezjalnym Stowarzyszenia, który odbył się w Płocku.

W styczniu 1937 roku odbyły się ostatnie, przed wybuchem wojny, wybory w Oddziale baranowskim KSMM. W wyniku głosowania prezesem został Józef Szczęśniak, skarbnikiem Władysław Dębek, naczelnikiem Józef Klimaszewski, gospodarzem Stanisław Zyra.

Ważną dziedziną działania baranowskiej młodzieży stowarzyszonej w KSM stanowiło przysposobienie rolnicze. Na każdy rok ogłaszano konkurs z tematami

³² Ibidem, s. 15.

³³ Relacja Kazimierza Budnego (w zbiorach autora).

³⁴ *Pamiętka obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM...*, s. 15.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

dotyczącymi roślin i hodowli. W oddziałach tworzyły się zespoły od 7 do 22 osób, które wybierały jeden temat. W grudniu w 1936 roku zostało zorganizowanych na terenie parafii siedem zespołów przysposobienia rolniczego (dwa w Baranowie, jeden w Budnych Sowiętach, dwa w Gaczyskach, jeden w Bakule i jeden w Ziomku). Męski zespół w Baranowie liczył 8 uczestników. Przodownikiem jego był druh Stanisław Grad. Zespół zajął się popularyzowaniem uprawy marchwi pastewnej. Zespół żeński liczył 22 uczestniczki, przodowniczką była druhna Leokadia Bakula, tematem, którym zajmowały się była uprawa i przeróbka lnu. Męski zespół w Gaczyskach liczył 8 uczestników, przodownikiem był druh Józef Lesiński, zajął się tematem uprawy marchwi pastewnej. Zespół żeński z przodowniczką druhną Stanisławą Kowalczyk z tematem uprawa i przeróbka lnu liczył 7 uczestniczek. Zespół w Bakule liczący 15 uczestniczek, z przodowniczką druhną wiceprezes Marianną Olender, jako temat prowadził uprawę i przeróbkę lnu. Zespół w Budnych Sowiętach liczył 8 uczestników, z których przodownikiem był druh Kazimierz Budny. Tematem, którym się zajęli była uprawa buraka pastewnego. Zespół w Ziomku, 11-osobowy, z przodownikiem druhem Czesławem Stolarczykiem, jako temat prowadził uprawę ziemniaków³⁷. Na poletkach konkursowych stawiano tabliczki. Czynności były notowane w dzienniczkach. Zespoły lustrwane były przez zespoły sąsiednie, instruktorów. Urządzano wycieczki do wzorowych gospodarstw, stacji hodowlanych, szkół rolniczych.

Razem w 7 zespołach przysposobienia rolniczego pracowało 77 uczestników. Przodownicy zastępów przeszli szkolenie w Szkole Rolniczej w Rudzie koło Przasnysza w okresie od 8 do 12 stycznia 1937 roku. Po powrocie z kursu przodownicy w swoich zespołach rozpoczęli pracę samokształceniową. Zebrania odbywały się raz w tygodniu. „Należy tutaj zaznaczyć, że najlepiej przeprowadzał zebrania zespół w Bakule; nie było bowiem tygodnia, w którym by się nie odbyło zebranie samokształceniowe. Inne natomiast zespoły dość dużo zebrań zaniedbały. Winę ponoszą tu przede wszystkim przodownicy, ponieważ zaobserwowałem, że jaki jest przodownik, tak wygląda zespół – gdy przodownik dopilnował, to zebranie zawsze się odbyło. I jeżeli zespół w Bakule prowadził pracę najlepiej, to tylko dzięki dzielnej przodownicze swojej druhnie Mariannie Olender, która z całą energią i ze zrozumieniem poprowadziła pracę skutecznie”³⁸.

W lutym 1937 roku, w Domu Katolickim w Baranowie, odbył się kurs rejonowy z przysposobienia rolniczego, „(...) w którym wzięli udział prawie wszyscy członkowie. Po kursie praca samokształceniowa poszła daleko lepiej i sprawniej, ponieważ uczniowie zapoznali się więcej z celem i pracą w p. r. Każdy zespół otrzymuje egzemplarz miesięcznika »Przysposobienie Rolnicze«”³⁹. Praca ta opierała się głównie na analizowaniu broszur tematycznych, poza tym uczniowie korzystali z biblioteczki przysposobienia rolniczego, składającej się z 26 książek. Jak wynika

³⁷ Ibidem, s. 14.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

z wpisu w kronice „Była pewna część członków, która nie zdradzała specjalnego zamiłowania do czytania książek rolniczych. Najpilniejszym w czytaniu, a jak się okazało i najlepiej utrzymującym poletko był i jest druh Józef Banasiak, który przeczytał prawie wszystkie książki z biblioteczki p. R⁴⁰. Każdy zespół otrzymywał egzemplarz miesięcznika „Przysposobienie Rolnicze”.

Szkolenie z przysposobienia rolniczego trwało przez trzy kolejne lata; każdy rok był kolejnym stopniem. Zazwyczaj nauka teoretyczna odbywała się jesienią i zimą i prowadzona była na podstawie materiałów wydawanych przez Centralny Komitet do Spraw Młodzieży Wiejskiej lub Związek Izby i Organizacji Rolniczych RP. Dzięki temu próbowano podnieść poziom kultury rolniczej. Stanisław Grzyb, lustrator społeczny, w czasie szkolenia rolniczego przemawiając do zebranych, stwierdził – „druhny i druhowie, weźmy się z zapałem do pracy nie tylko, by zdobyć pierwsze miejsce, ale przede wszystkim, by zdobyć tę część wiedzy fachowej abyśmy w przyszłości mogli utworzyć gospodarstwa wzorowe, przykładowe dla całej okolicy. Pracujmy wytrwale w imię naszego hasła. Musimy gospodarstwa i wioski nasze podciągnąć wzwyż!”⁴¹

KZMŻ i KZMM przodowały w akcji przysposobienia rolniczego. Ze statystyki związkowej wynika, że w 1934 roku 37 proc. zespołów i 38 proc. uczestników rekrutowało się z KZMŻ i KZMM. Fakt ten potwierdza statystyka Komitetu Kultury Wsi przy Ministerstwie Rolnictwa, na 1937 rok. KZMŻ i KZMM wyprzedzały Związek Strzelecki, Związek Młodej Wsi, Centralny Związek Młodzieży Ludowej, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, świadcząc tym samym, że jest najliczniejszą, najbardziej efektywną organizacją młodzieży wiejskiej. W zakresie działalności, nazwijmy ją filantropijną, można wymienić pomoc dla pogorzalców, powodzian, choinki dla biednych, zbiórki na zakład w Laskach.

Ważnym elementem wychowania i kultywowania tradycji w oddziałach był śpiew. Helena Gałązka zastępowa zastępu Baranowo pisała: „(...) jako mieszkańcy puszczy, powinniśmy uważać za pieśń naszą wszystkie nam znane, na naszym terenie powstałe, piosenki kurpiowskie. Jako członkowie KSM powinniśmy zarazem śpiewać nasze piosenki organizacyjne. My nie potrzebujemy szukać i wyuczać się tzw. modnych piosenek z bruku warszawskiego, ponieważ mamy swoje przepiękne pełne czaru i uroku piosenki ludowe. Melodią ich bowiem zachwycali się najsłynniejsi muzycy świata i czerpali z niej temat do swoich utworów nie dlatego, żeby im brakło fantazji, lecz uważali, że nie ma nic cudniejszego nad melodię ludową. W piosenkach ludowych streszcza się życie i charakter ludu naszego, jego zwyczaje i ciekawe obyczaje. Te piosenki są przecież wyrazem naszych serc i dusz”⁴².

Bardzo silny nacisk kładziono na wychowanie patriotyczne młodzieży. Odbywało się ono przez uczestnictwo w uroczystych nabożeństwach z okazji rocznic historycznych: 3 Maja, rocznic powstań narodowych, rocznicy Cudu nad Wisłą. Młodzież ubrana w mundury stawała w kościele czwórkami. Z okazji rocznic historycznych urządzano akademie, wieczornice z referatami, deklamacjami,

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Relacje Heleny Gałązki i Heleny Helnik z Baranowa (w zbiorach autora).

przedstawieniami. Na dorocznych zlotach urządzano capstrzyki. Druhny i druhowie opiekowali się mogiłami poległych w obronie ojczyzny.

Oprócz stowarzyszeń dla młodzieży (KSMŻ i KSMM) działały ich odpowiedniki dla dorosłych: Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (KSK), którego prezesem była E. Kurczyńska i Katolickie Stowarzyszenie Mężów (KSM), na czele którego stał Bolesław Mydło. Katolickie Stowarzyszenie Mężów posiadało sztandar, którego fundatorami byli: Katolickie Stowarzyszenie Mężów Płock Centrala, ks. Jan Trzaskoma – proboszcz w Baranowie, Stanisław Żurawski – prezes Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, Parafialny Zarząd Akcji Katolickiej w Baranowie, Związek Strzelecki Baranowo, Ochotnicza Straż Pożarna w Baranowie, Eugeniusz Kłoczowski – prezes Dekanalnej Rady, Zygmunt Młot-Przepałkowski – starosta przasnyski, Trzeci Zakon Parafii Baranowo, Bractwo Różańcowe Parafii Baranowo. Także i ten sztandar zachował się do czasów współczesnych.

Pracę stowarzyszeń koordynował i nadzorował zarząd Parafialnej Akcji Katolickiej, w skład którego wchodził: ks. proboszcz J. Trzaskoma, T. Grzyb z Ramion, A. Grzyb z Czerwińskich, W. Dębek z Baranowa, S. Zyra z Orzola, J. Grzyb z Bakuly, H. Talar z Baranowa i M. Symoń z Baranowa.

Stowarzyszenia katolickie odegrały ważną rolę w życiu parafii i społeczności gminnej. Bez wątplenia przyczyniły się do ożywienia religijności i pogłębienia wiedzy religijnej członków. Swą aktywność przejawiały także na polu społecznym i gospodarczym.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

„Miesięcznik Pastorski Płocki” 1927, 1930, 1936.

Pamiętka obchodu Dziesięciolecia KSMŻ i KSMM Oddziałów w Baranowie, Baranowo 1937.

Kronika parafii rzymskokatolickiej w Baranowie (Archiwum Parafialne w Baranowie).

Opracowania

Banaszak M. 1992. *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 4, Warszawa.

Bender R. 1975. *Z życia diecezji płockiej w latach 1914–1939*, w: „*Studia Płockie*”, *Kościół płocki XIX wieku. Jubileuszowa Księga Pamiątkowa 900-lecia Diecezji*, t. III, cz. 1, pr. zb. pod red. J. Kłoczowskiego, Płock.

Chudziński P. 2002. *Zmierzając ku doskonałości. Historia Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży w zarysie: lata 1919–1951*, Gniezno.

Mysiek M. 1966. *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1966.

Dyczewski L. 1972. *Apostolstwo zbiorowe Kościoła Katolickiego w Polsce międzywojennej*, „*Zeszyty Naukowe KUL*”, R: 15, z. 3.

I n t e r n e t

<http://www.ksm.org.pl/txt/l> (dostęp: 10.04.2014).

<http://www.ak.org.pl/ak.phpidl95> (dostęp: 05.11.2013).

<http://www.ksm.org.pl/txt/l> (dostęp: 15.08.2015).

R e l a c j e

Relacja Heleny Gałązki i Heleny Helnik z Baranowa (w zbiorach autora).

Relacja Kazimierza Budnego (w zbiorach autora).

STRESZCZENIE

Zamierzeniem niniejszej pracy było przedstawienie struktur i form pracy stowarzyszeń katolickich składających się na pracę Akcji Katolickiej w parafii św. Bartłomieja w Baranowie w latach 1927–1939.

Uczestnicy stowarzyszeń Akcji Katolickiej wspominają czas działania w Akcji Katolickiej jako okres, w którym wzrastała nie tylko odpowiedzialna postawa religijna, ale też rosła i krzepła świadomość narodowa, którą wyrabiano przez pogadanki i odczyty, oprawę świąt narodowych i kształtowanie właściwych postaw patriotycznych. W różne struktury Akcji Katolickiej było zaangażowane ponad 200 osób. Akcja Katolicka nie była zjawiskiem marginalnym w parafii. Ze wspomnień i kronik KSM i KSMŻ wynika, że parafia znana była w diecezji płockiej z ciekawych pomysłów i cennych inicjatyw społecznych.

Akcja Katolicka wpłynęła też zasadniczo na postawę życiową swoich uczestników. Młodzi ludzie wiedzieli, jak się zachować w przyszłości i jaką drogą pójść.

Słowa kluczowe: Baranowo, parafia, Kurpie, Akcja Katolicka.

SUMMARY

The intention of this study was to present structures and forms of work Catholic associations that made up the work of Catholic Action in the parish of St. Bartholome in Baranowo in the years 1927–1939.

Participants associations of Catholic Action mention the operation time in the Catholic Action as a period in which increased not only responsible religious attitude, but also grew and solidified national consciousness, which were made through talks and lectures, setting national holidays and appropriate patriotic attitudes. More than 200 people were involved in the various structures of the Catholic Action. Catholic Action was not a marginal phenomenon in the parish. From the memories and chronicles of KSM and KSMŻ follows that the parish was known for interesting ideas and valuable social initiatives in the Diocese of Plock.

Catholic Action had also an influence on the attitude of life of its participants. Young people knew how to behave in the future and which way to go.

Keywords: Baranowo, parish, Kurpie Catholic Action.